

Immigrant-institutets historia i korthet

fram till 2011

1965 startade ambassadören Kjell Öberg en utredning om förbättrad information till invandrare. Hans arbete resulterade i bl.a. bildandet av Statens invandrarverk 1969 och tidskriften Invandrantidningen på flera språk.

Invandrarna reagerade mot att Invandrantidningen framställde invandrarna som mer eller mindre analfabeter som behövde ett språkbruk som var starkt förenklat. . Statens invandrarverk gjorde likaledes. På de få möten som arrangerades plockade Invandrarverket invandrare som hade svårt att göra sig förstådda men som var ytterst tacksamma över att de hade blivit inbjudna att åtminstone tillfälligt företräda resten av invandrarna.

1965 fanns det redan omkring en halv miljon invandrare i Sverige och de var från många olika nationaliteter. Några grupper hade egna föreningar. Vissa av dem hade bildats så tidigt som 1895, 1905 eller 1945, för att ta några årtal för föreningar som fortfarande existerar. Det fanns både andra generationers invandrare och tredje generationers invandrare som var framgångsrika. Idag är det svårt att föreställa sig att invandrarna som fenomen uppfattades som exotiska och behandlades därefter.

Terroristrädsla 1972

Juni 1972 anordnade Invandrarverket ett internt möte med några utvalda invandrare. De som deltog i mötet var personligt inbjudna eftersom verket befarade att någon kunde placera en bomb i verkets lokaler. Terrorismen och rädslan för terrorismen fanns redan då (två katolska kroater hade dödat Jugoslaviens ambassadör i Stockholm). Några invandrare reagerade på att myndigheterna hyste en sådan rädsla för alla invandrare. Därför började man samlas och diskutera hur man skulle föra fram invandrarnas synpunkter. En arbetsgrupp för bildandet av Immigrant-institutet startade sin verksamhet i september 1972. Första initiativet var att kalla till ett Invandrarriksdag där alla som ville skulle få sina röster hörda. Den 2-3 december samlades omkring 150 personer, som företrädde invandrarna (35 föreningar), samhället och myndigheter (25 organisationer och myndigheter representerade). Invandrarriksdagen blev det första offentliga mötet som invandrarna tog initiativ till och som gjorde att man fortsättningsvis kunde mötas på nästan lika villkor – jag säger nästan, eftersom vi inte har avancerat särskilt mycket sedan dess.

Institutet bildas

Själva bildandet av Immigrant-institutet skedde den 16 januari 1973. Ett trettiotal invandrare, av vilka några representerade föreningar, samlades och beslöt om stadgar och verksamhet. Institutets främsta syfte var att ge korrekt information om invandringen och att stödja invandrarnas verksamhet.

Lokalerna

1973 började verksamheten i en källarlokal i centrala Stockholm. För att hyra lokalen krävdes att en enskild medlem stod som hyresgäst och att föreningen i sin tur betalade hyran till medlemmen. En insats på 4000 kr betalades även av medlemmen. De två rum institutet disponerade var placerade mellan ett soprum och en tvättstuga i en källare.

Vi var tvungna att söka bättre lokaler och valet blev en trerummare i Borås 1975. Tre år senare hade biblioteket och arkivet vuxit så mycket att det var risk att golvet skulle ge vika. Då flyttade institutet till en lokal på ca 500 kvm. Invandrarverket kallade de nya lokalerna för ett luftslott. Det dröjde inte länge förrän luften hade ersatts av ett ännu större bibliotek, där det senaste förvärvet inte längre kunde packas upp i brist på plats.

Så 1993 köpte institutet tillsammans med Immigranternas Riksförbund ett fastighetsbolag som var ägare till det som nu kallas för Invandrarnas Hus, och flyttad till en yta på 1500 m². För att köpa Invandrarnas Hus behövde institutet ett kommunalt lån. En skillnad med andra föreningar i Borås är att institutet sökte lån enbart till 44 % av fastighetens yta för att det skulle godkännas överhuvudtaget. Till slut beviljades det men kommunstyrelsens ordförande Maj Steen vägrade att skriva under låneavtalet och det fick bli viceordföranden Roland Andersson som gjorde det. Enligt Maj Steen skulle fastigheten kosta uppemot 2 miljoner kronor per år. Verkligheten är att det har kostat 450 000 kr per år, ganska jämnt alla åren. Hyran för de gamla lokalerna (som dessutom hade krympt till 400 kvm efter vissa renoveringar i fastigheten) kostar sannolikt idag över 600 000 kr per år.

På de senaste 18 åren har beståndet i biblioteket tredubblats. Fastigheten har gjort att vi har kunnat utöka verksamheten, men det har också givit institutet besvär, eftersom myndigheterna har haft svårt att förstå sig på matematik och velat att institutet skulle flytta till mindre och dyrare lokaler endast för sakens skull, alltså att invandrarna inte har rätt till en hygglig standard utan borde helst hyra industri- eller källarlokalerna även om de skulle bli dyrare än de egna. När vi samlas idag ser det ut att vi tvingas avyttra de förnämliga lokalerna och möta en oviss framtid.

Reformer

Under 70-talet blev arbetet inriktat på reformer. Tolkutbildning, rösträtt, undervisning i svenska för invandrare, modersmålet, var viktiga frågor som

Immigrant-institutet tog upp och påverkade i viss mån. Invandrarnas representation fick fotfäste genom referensgrupper som bildades av Invandrarverket. I slutet av 70-talet hade Immigrant-institutet 25000 medlemmar som hade anslutit sig genom 41 föreningar och tre lokala avdelningar från hela landet. Invandrarverket var flitigt att påverka föreningarna så att de bildade egna riksföreningar och lämnade institutet. De första kurdiska föreningarna bildades med Immigrant-institutets medverkan och så har det varit senare med många andra invandrargrupper och deras föreningar.

Två tidskrifter

Utgivning av Invandrarrapport startade omgående 1973 och har fortsatt till 2002. I början, efter Kulturrådets bildande 1974, fick Invandrarrapport utgivningsstöd, som ökade under en period fram till början av 1990-talet. Då startade Kulturrådet en negativ spiral gentemot institutet på alla fronter och tidskriften tvingades lägga ner två år efter att bidraget hade upphört helt.

Institutet gav ut inte bara Invandrarrapporten utan också tidskriften *Invandraren*, som ärvdes efter en finländsk journalists död, som varit initiativtagare till tidskriften. *Invandraren* hade startat 1971 i Lund, men samtidigt kom Invandrarverket ut med en tidskrift med samma titel utan att ha sökt utgivningsstillstånd. Justitiekanslern tvingade verket att byta titeln på sin tidskrift, men verket hade redan hunnit komma ut med tre nummer och förstört marknaden för tidskriften i Lund. Det var fråga om en myndighetsmakt liknande den som senare skulle förstöra möjligheterna för Immigrant-institutets kataloger.

Jag personligen tog ställning för tidskriften i Lund redan 1971 innan Immigrant-institutet var bildat, då med ett öppet brev till Invandrarverkets generaldirektör där jag krävde att han skulle upphöra med den olagliga utgivningen av verkets tidskrift. Jag träffade Kjell Öberg första gången hösten 1974 i en konferens och hans första fråga var "varför tycker du så illa om Sverige". Det är den syn som myndigheterna har när invandrarna kräver sina rättigheter – då som nu – här har vi inte heller avancerat.

Tidskriften *Invandraren*, som senare kom att ges ut av Immigrant-institutet efter att tidskriftens redaktör avlidit, gavs ut på flera språk samtidigt, svenska, spanska, finska, polska, turkiska. 1979 gavs tre valtidningar ut, en på arabiska, en på spanska och en på engelska.

Bokutgivning

Bokutgivningen började också ganska omgående efter institutets bildande, först med publiceringen av den första uppsatsen om rätten till modersmålet i skolan och förskolan. En antologi med invandrade författare och debattörer kom ut 1974 under titeln "Svenskarna och deras immigranter". I antologin fanns bl.a. ett par dikter av två poeter och dikter och teckningar av konstnären Jörgen Nash. Likaså statistik över invandringen till Sverige från 1881 till 1969. Invandrarverkets tidskrift *Ny i Sverige*

recenserade boken och tyckte att den var oseriös, eftersom den bl.a. innehöll dikter, och att redaktörerna var nonchalanta mot läsarna på grund av att statistiken var för gammal, eftersom den hade hämtats från Statistisk årsbok från 1970 och boken publicerades 1974. Någon replik fick inte Immigrant-institutet. Invandrarverket nöjde sig med att rätta till titeln på boken, som hade blivit fel eftersom recensionen skrevs i affekt. "Svenskarna och deras immigranter" hade i verkets recension blivit "Invandrarna och deras svenskar". Att vi inte fick replikrätt 1975 är inte anmärkningsvärt. Det händer än idag. På denna punkt har Immigrant-institutet gått och stampat i alla år. Ett av syften med att bilda institutet var ju att ge invandrarna en röst i samhället. Det målet har ännu inte uppfyllts.

Under åren som gått har institutet hunnit ge ut över 160 titlar på sammanlagt 15 språk.

Dokumentationscentrum

Redan från starten var målsättningen att Immigrant-institutet skulle verka för att bygga upp ett dokumentationscentrum. Man började samla in material och publicera bibliografier och kataloger till hjälp för forskare och studerande. Verksamheten pågår än idag, även om det sker i andra former, från manuella system där varje post kontrollerades av medlemmarna till dagens datoriserade tid med en del uppgifter redan givna. T.ex. på institutets hemsida om forskning kan man följa vilka doktorsavhandlingar som publicerats sedan 1992 och fram till idag. Utgivningen av övrig litteratur på migrationsområdet kan följas från 1969 till 2006.

Det bibliotek och arkiv som resulterat av insamlingsarbetet under nära fyrtio års tid är mycket stort mätt i relation till liknande institutioners i inte bara Sverige utan i hela Europa.

Föreningar som medlemmar

Immigrant-institutet har från början haft både enskilt anslutna och föreningar som medlemmar. Emellanåt under hela 70-talet och även under 80-talet har institutet medverkat i bildandet av många olika nationella invandrarföreningar. Redan från start 1973 hade Immigrant-institutet flera föreningar som medlemmar. Antalet ökade successivt för att 1980 räkna med över 25 000 medlemmar. 1972 gav institutet moraliskt stöd till den kroatiska föreningen Matija Gubec. Kroaterna var kollektivt stämplade som terrorister. Det tog fem år för Invandrarverket att häva terroriststämpeln. 1977 fick den kroatiska föreningen Matija Gubec stöd för första gången från Invandrarverket. Immigrant-institutet fick vänta ytterligare två år och först efter en motion i Riksdagen. När antalet institutets medlemmar ökade hela tiden började Invandrarverket besöka föreningarna och uppmuntra dem att starta egna oberoende nationella riksföreningar. SIV bestämde också att medlemmar i en nationell förening endast skulle räknas i det nationella förbundet om de var anslutna till ett sådant. På detta vis försvann incitamentet att tillhöra Immigrant-institutet.

1980 var ett viktigt år då man bestämde att dela institutet i två självständiga organisationer i syfte att koncentrera verksamheten på bästa sätt. Föreningarnas verksamhet fortsatte i Immigranternas Riksförbund, som också övertog tidningen Invandraren. Dokumentation, forskning och information om invandring skulle bedrivas av Immigrant-institutet. Samarbetet mellan Immigrant-institutet och Immigranternas Riksförbund har sedan 1980 varit fruktbart och till gagn för de båda organisationerna.

Bildande av kulturföreningar

Institutet tog initiativ till bildandet av SVIFF, Sveriges invandrarförfattares förbund 1974 och IKIS, Internationella konstnärer i Sverige 1978. I samverkan med dessa föreningar har ett rikt kulturliv utvecklats, främst under 70- och 80-talen. Genom SVIFF och i samarbete med institutets förlagsverksamhet tog publiceringen av skönlitteratur fart. Ett 30-tal skönlitterära författare har debuterat tack vare samverkan.

1984 anordnade Immigrant-institutet en omfattande utställning på Kungliga biblioteket med presentation av 250 författare på 25 språk.

Redan 1975 började institutet visa konst av invandrare. Det var i samband med en sådan utställning som vi hade glädjen att få kontakt med en riksdagsman som hjälpte institutet att hitta större lokaler där föreningen kunde växa.

Invandrarforum och Invandrarriksdagen

Efter Invandrarriksdagen 1972 fortsatte de årliga mötena med representanter för invandrarföreningar, svenska organisationer och myndigheter för att diskutera aktuell invandrar- och invandringspolitik. Mötena fick namnet Invandrarforum och de ordnades på olika orter. Invandrarverket tyckte att namnet var bra och gjorde ett försök att etablera namnet för sina egna möten. Anordnandet av Invandrarforum övertogs sedan 1980 av Immigranternas Riksförbund.

1984

Immigrant-institutet fick verksamhetsbidrag 1979 som riksförening. När föreningarnas verksamhet överfördes till Immigranternas Riksförbund blev institutet utan eget stöd, förutom det man kunde få för tidskriften Invandrarrapport och för bokutgivningen. Det gick bra ett tag. Bokutgivningen var uppskattad och det såldes många exemplar, främst till biblioteken. 1979 började satsningen på kurdisk litteratur, som första förlag i Europa. Efter en ABC-bok gavs det ut i rask takt ett par titlar på kurdiska per år. Den förväntade försäljningen uteblev dock, vilket gjorde att skulderna började växa. I början på 1984 var skulderna över 800 000 kr. Förhandlingar fördes om möjligheter till statligt stöd med Kulturdepartementet och statsrådet Bengt Göransson. Till slut bestämde regeringen att Immigrant-institutet inte kunde räddas och det blev avslag. En halv timme efter att regeringens beslut

kom var Immigrant-institutet räddat genom en ackordsuppgörelse med samtliga fordringsägare utom en (en tryckeri tillhörande arbetarrörelsen). Kronofogden hade varit mycket tillmötesgående under året. Till saken hör dock att Kronofogden lämnade ärendet till tingsrätten den 26 september, en dag innan regeringsbeslutet, som kom torsdagen den 27 september. En annan intressant fråga är att i Botkyrka motionerade två socialdemokrater den 26 september för behandling i fullmäktige den 27 september om att Botkyrka kommun skulle bilda ett invandrarinstitut. Första meningen i deras motion var:

”I Sverige förekommer ingen samlad dokumentation av invandringen”.

Politiskt engagemang

Som ett centrum för dokumentation med invandraperspektiv har det aldrig varit fråga om att förhålla sig neutralt gentemot statsmakten, däremot har man försökt vara partipolitiskt helt neutralt.

Från ett av de första mötena om rösträtten, redan 1973, har man vidare arbetat med kampanjer för att förmå invandrarna att rösta vid allmänna valen. 1979 gavs det ut valinformation på fyra språk, arabiska, engelska, spanska och svenska. Vi vet att invandrarnas valdeltagande har minskat från 59% 1976 till 38% 2006. Fjölårets valdeltagande har vi ännu inte siffror på.

1991 kom Ny demokrati in i Riksdagen. I Borås pågick en debatt i den lokala tidningen mellan Miguel Benito och Bo Göran Carlsson, den sistnämnde kandiderade för Ny demokrati. Medan 3% röstade för Ny demokrati i Borås, så var genomsnittet 6% i landet. Idag 2010, är antalet som röstar på sverigedemokraterna högre i Borås än i övriga landet. De senaste åren har den lokala tidningen konsekvent nekat utrymme till institutets företrädare, medan SD har fått fritt spelrum.

Samhällets bidrag

Fram till 1984 fick Immigrant-institutet bidrag för enskilda projekt, tidskriften och bokutgivningen. Först 1985 fick institutet ett regelbundet statligt anslag tack vare motioner i Riksdagen. En utredning som gjordes 1992 klargjorde att institutet svårligen kunde överleva då institutets tjänster är av sådant slag att det inte går att ta betalt för dem. . Det statliga bidraget ökade från år till år till att bli över en miljon årligen. Året 2000 fick Kulturrådet för sig att sätta igång och minska anslaget, vilket skedde med råge. Åren 2006 och 2007 fick institutet 200 000 kr resp. 80.000 kr ”för att avveckla verksamheten”. Sedan dess har inga bidrag beviljats.

Internet

Juli 1996 började Immigrant-institutet sin satsning på internet. Som en referens kan man konstatera att regeringens hemsida var uppe först hösten 1998, likaså Kulturrådets och andra myndigheters sidor. Under de första åren fram till 2004 var

institutets hemsida rankad bland den första procenten i hela världen. Som anekdot kan nämnas att i samband med palestiniernas uppror fick institutet en bedjan om stöd från Förenade Arabemirater, adresserad till FN, Vita Huset och Immigrant-institutet.

Immigrant-institutets hemsida är mycket omfattande. 2006 togs allt material som då fanns ut på papper och det upptar två hyllmeter med pärmar, alltså mer än 12 000 A4-sidor.

Det material som presenteras är i stora delar unikt och institutet är ensamt om det, förutom de försök som gjorts av andra att kopiera ur institutets sidor. 2002 kopierade och tryckte Presstödsnämnden institutets tidskriftskatalog. En förlikning nåddes och nämnden makulerade sin publikation. Styrelsen för psykologiskt försvar kom ut med en tidskriftskatalog tre år senare, också den en kopia av institutets. Här förlorade institutet och tvingades betala staten 80 000 kr i rättegångskostnader.

Statens kulturråd gav också 2003 bidrag med en miljon kronor till en annan organisation för att skapa en hemsida med uppgifter som redan fanns på Immigrant-institutets hemsida. Det gick väldigt snabbt att kopiera från institutets sidor, men efter ett telefonsamtal togs de bort. Pengarna däremot gick fortfarande till den organisation som hade börjat med kopieringen. Kulturrådet besvarade inte ens institutets förfrågan om varför man inte ville ge stöd till originalet utan till plagiatet.

Det internationella samarbetet

Redan 1974 var institutet närvarande vid det första större mötet för invandrarorganisationer i Europa. Vi har varit aktiva särskilt när det gäller invandrarnas politiska representation, t.ex. i konferenser arrangerade av Europarådet. Flera försök till nordiskt samarbete har ägt rum, där institutet varit en av aktörerna. På senare tid har institutet engagerat sig i flera EU-projekt. För tillfället, mars 2011, pågår tre projekt med Immigrant-institutet som partner.

Institutet är medlem i AEMI, European Association of Migration Institutions, ett europeiskt samarbetsorgan för migrationsinstitutioner i Europa, liksom i migrationsmuséernas samarbetsorgan i Unescos regi.

Hur har institutet överlevt alla de gångna 38 åren

Jag nämnde 1984 som ett ekonomiskt krisår. Samma dag den 27 september som regeringen beslöt att det inte gick att rädda institutet och inte beviljade en krona i bidrag, blev räddningen klar på en halvtimme genom att man lyckades få en muntlig överenskommelse med fordringsägarna. Det skulle dock dröja ytterligare 23 dagar innan man fick uppgörelsen på prant, eftersom ett tryckeri tillhörande arbetarrörelsen vägrade att skriva på. Institutet tecknade ett lån på 200 000 kr i form av företagsinteckning där medlemmarna i styrelsen ställde upp som ekonomiskt

ansvariga för återbetalningen av lånet. En enskild medlem, Miguel Benito, lånade upp ytterligare 200 000 kr.

Mellan den 27 september och den 21 oktober 1984 var det som om nästan ingen ville komma till Immigrant-institutets undsättning. En som vågade var en tidigare invandrarminister, Karin Andersson, som tillsammans med Eva Winther, också hon en tidigare minister, besökte institutet och uttryckte sitt stöd. Karin Andersson blev sedermera medlem och fortsatte att vara det under nitton år.

1999 bestämde Skatteverket i Stockholm att göra institutet momsbefriad. Man hade redovisat moms sedan 1978. En av fördelarna med att redovisa moms är att man också kan göra avdrag. Så gjordes det i samband med köpet av Invandrarnas Hus. Det var förutsättningen för att klara av att förvärva fastigheten. Genom Skatteverkets beslut 1999 ändrades förutsättningarna, eftersom då kom Skatteverket i Borås med ett krav på återföring av byggmomsen, 2,5 miljoner kronor. 2001 ansökte Immigrant-institutet om stöd från regeringen, antingen i form av att inte kräva moms tillbaka retroaktivt (enligt skattelagen var det möjligt för regeringen att bevilja befrielse från återföring av moms), alternativt att ge ett bidrag som motsvarade de pengar som staten skulle få. Regeringen beslöt negativt för båda ansökningar, samtidigt som Kulturrådet hade successivt börjat minska det ordinarie anslaget. Återigen räknade regeringen med att institutet skulle försvinna i och med den stora skulden till skatteverket. Tack vare en stödfond som hade öppnats 1984 kunde dock fordran från staten betalas helt.

Det går att få ekonomiskt stöd om man överger huvudmålsättningen att vara ett centrum för dokumentation med invandrarperspektiv. Det är ingen konst att driva en verksamhet ur majoritetens perspektiv. Det svåra är att ta ställning "för invandrare".

Framtiden

Immigrant-institutet är medlemmarnas samlade verksamhet. Föreningen kommer att finnas kvar så länge som det finns medlemmar som är beredda att ta ett ekonomiskt ansvar. All verksamhet, även den frivilliga verksamheten, har vissa kostnader som kommer per automatik. Dagens samhälle skiljer sig oerhört från det som fanns 1973. Behovet av korrekt information och en neutral politisk plattform är alltså detsamma.

Miguel Benito

Föredrag 12 februari 2011 i Invandrarnas Hus, Borås